

THE STUDY OF THE REFORMS CONDUCTED IN THE EDUCATION SECTOR OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN: ON THE EXAMPLE OF HUMANISTIC VALUES

Lale Mammadova¹

UDC: 37.014(479.24):141.319

LBC: 74.04(5Aze)

HoS: 120

DOI: 10.33864/2790-0037.2025.v6.i5.181-190

Keywords:

Education sector,
Humanist values,
Modern reforms,
Societal development

ABSTRACT

The quality changes in education can only be expected after these critical transitional stages have been completed. Education is a highly complex field where the benefits of investment become evident only after several stages. Therefore, the progress of contemporary education within a non-religious scientific-pedagogical framework requires a certain amount of time.

In the early years of our independence, Azerbaijan's education system faced significant setbacks. It can be argued that, due to the emphasis on self-management in this sector, negative crisis situations prevailed. Specifically, higher education institutions underwent transformation, and the widespread corruption in the republic had a serious impact on the higher education system. The disruption of discipline in higher educational institutions, the destruction of material and technical resources, and the manipulation of students and youth by various irrational groups for political purposes undermined the foundation of staff training in educational and scientific institutions. The insufficient material and technical infrastructure of the existing higher education institutions, along with the failure to implement a long-term education strategy, further intensified the challenges faced by this crucial sector. In addressing the development of education, paying attention to humanistic principles is essential for the formation of youth in society and their development as qualified specialists.

¹ Doctoral Student in Teacher Training and Activity, Azerbaijan State Pedagogical University; Baku, Azerbaijan

E-mail: lalemammadova.edu@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0005-6006-0018>

To cite this article: Mammadova, L. [2025]. The Study of the Reforms Conducted in the Education Sector of the Republic of Azerbaijan: on the Example of Humanistic Values. *History of Science journal*, 6(5), pp.181-190.

<https://doi.org/10.33864/2790-0037.2025.v6.i5.181-190>

Article history:

Received: 25.10.2025

Revised: 26.11.2025

Accepted: 01.12.2025

Published: 15.12.2025

Copyright: © 2025 by AcademyGate Publishing. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the CC BY-NC 4.0. For details on this license, please visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ TƏHSİL SEKTORUNDA APARILAN İSLAHATLARIN TƏDQIQI: HUMANİST DƏYƏRLƏR NÜMUNƏSİNDƏ

Lalə Məmmədova¹

UOT: 37.014(479.24):141.319

KBT: 74.04(5Aze)

HoS: 120

DOI: 10.33864/2790-0037.2025.v6.i5.181-190

Açar sözlər:

Təhsil sektoru,
Humanist dəyərlər,
Müasir islahatlar,
Cəmiyyətin inkişafı

ANNOTASIYA

Təhsildə keyfiyyət dəyişikliklərini yalnız bu mühüm keçid mərhələləri başa çatdıqdan sonra gözləmək olar. Təhsil çox mürəkkəb bir sahədir, burada investisiyanın faydaları yalnız bir neçə mərhələdən sonra bəlli olur. Ona görə də çağdaş təhsilin qeyri-dini elmi-pedaqoji çərçivədə tərəqqisi müəyyən vaxt tələb edir.

Müstəqilliyimizin ilk illərində Azərbaycanın təhsil sistemi xeyli geriləmələrlə üzləşdi. Mübahisə etmək olar ki, bu sektorda özəfaliyyətə önəm verildiyi üçün neqativ böhran vəziyyətləri üstünlük təşkil edib. Konkret olaraq, ali təhsil müəssisələri transformasiyaya məruz qalmış, respublikada geniş yayılan korrupsiya ali təhsil sisteminə ciddi təsir göstərmişdir. Ali təhsil müəssisələrinin nizam-intizamının pozulması, maddi-texniki ehtiyatlarının dağıdılması, ayrı-ayrı irrasional qruplaşmalar tərəfindən tələbə və gənclərin siyasi məqsədlər üçün manipulyasiyası elm və təhsil müəssisələrində kadr hazırlığının əsasını sarsıdıb. Mövcud ali təhsil müəssisələrinin maddi-texniki infrastrukturunun kifayət qədər olmaması, uzunmüddətli təhsil strategiyasının həyata keçirilməməsi ilə yanaşı, bu mühüm sektorun qarşısında duran vəzifələri daha da gücləndirmişdir. Məhz təhsilin inkişafı məsələsində humanist prinsiplərə diqqət edilməsi gənclərin cəmiyyətdə formalaşması və ixtisaslı kadr kimi yetişməsində önəm daşıyır.

¹ Müəllim Hazırlığı və Fəaliyyəti ixtisası üzrə doktorant, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti; Bakı, Azərbaycan
E-mail: lalemmammadova.edu@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0005-6006-0018>

Məqaləyə istinad: Məmmədova, L. [2025]. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Sektorunda Aparılan İslahatların Tədqiqi: Humanist Dəyərlər Nümunəsində. *History of Science jurnalı*, 6(5), səh.181-190.
<https://doi.org/10.33864/2790-0037.2025.v6.i5.181-190>

Məqalənin tarixçəsi:

Daxil olub: 25.10.2025

Yenidən baxılıb: 26.11.2025

Təsdiqlənib: 01.12.2025

Dərc olunub: 15.12.2025

ИЗУЧЕНИЕ РЕФОРМ, ПРОВОДИМЫХ В СЕКТОРЕ ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ АЗЕРБАЙДЖАН: НА ПРИМЕРЕ ГУМАНИСТИЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ

Лала Маммадова¹

УДК: 37.014(479.24):141.319

ББК: 74.04(5Азе)

HoS: 120

DOI: 10.33864/2790-0037.2025.v6.i5.181-190

Ключевые слова:

Образовательный
сектор,
Гуманистические
ценности,
Современные
реформы,
Развитие общества

АННОТАЦИЯ

Ожидать качественные изменения в образовании можно только после завершения этих ключевых переходных этапов. Образование — это чрезвычайно сложная сфера, где преимущества инвестиций становятся очевидными только после нескольких этапов. Поэтому прогресс современного образования в рамках нерелигиозной научно-педагогической концепции требует определённого времени.

В первые годы независимости система образования Азербайджана столкнулась с серьёзными упадками. Можно утверждать, что из-за акцента на самоорганизацию в этом секторе преобладали негативные кризисные ситуации. В частности, высшие учебные заведения подверглись трансформации, а широко распространённая коррупция в республике оказала серьёзное влияние на систему высшего образования. Нарушение дисциплины в высших учебных заведениях, разрушение материально-технических ресурсов и манипуляция студентами и молодёжью различными иррациональными группами в политических целях подорвали основы подготовки кадров в образовательных и научных учреждениях. Недостаточная материально-техническая база существующих высших учебных заведений, а также отсутствие долгосрочной образовательной стратегии ещё более усилили проблемы, с которыми столкнулся этот важнейший сектор. В решении вопросов развития образования внимание к гуманистическим принципам имеет важное значение для формирования молодёжи в обществе и их подготовки как квалифицированных специалистов.

¹ Аспирант по специальности «Подготовка и деятельность учителя», Азербайджанский Государственный Педагогический Университет; Баку, Азербайджан

E-mail: lalemmammadova.edu@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0005-6006-0018>

Цитировать статью: Маммадова, Л. [2025]. Изучение Реформ, Проводимых в Секторе Образования Республики Азербайджан: на Примере Гуманистических Ценностей. *Журнал History of Science*, 6(5), с.181-190.

<https://doi.org/10.33864/2790-0037.2025.v6.i5.181-190>

История статьи:

Поступила: 25.10.2025

Переработана: 26.11.2025

Принята: 01.12.2025

Опубликована: 15.12.2025

1. Giriş

Müasir sosial söhbətin əhəmiyyətli bir hissəsi humanist təhsil mövzusunə həsr olunub. Bəşər tarixi boyu davam edən mövzulardan biri də budur. Humanist təhsil tarix boyu Azərbaycan və beynəlxalq ziyalılar arasında müzakirə mövzusu olmuşdur. Mənəvi və əxlaqi keyfiyyətlərin ötürülməsinin mümkünlüyünə çoxdan diqqət yetirilmişdir. Beləliklə, gələcək nəsillərə verə biləcəyimiz ən böyük miras əxlaq və dəyərlərə söykənən mirasdır.

Əxlaq ekzistensial sual, insan vəziyyəti və bizi başımıza gələn hər şeyi qiymətləndirməyə məcbur edən və bizə kim olduğumuzu qiymətləndirmək bacarığı verən bir prosesdir. Əxlaqi tərbiyənin çərçivəsi mürəkkəbdir. Hər dəfə yeni mexanizmlərin üzə çıxarılması üçün yeni alətlər tətbiq edildəndə və mövcud mexanizmlərə daha çox yeniliklər əlavə edildikdə, əxlaqi tərbiyə mexanizmi hərəkətdədir. Bununla belə, mövcud vəziyyət postmodernliyə xas olan bəzi riskləri təqdim edir: səmərəlilik və sürətə çatmağa tələsməyimiz hədsiz aqressiv pedaqoji nəzəriyyələr, strategiyalar və taktikaların arxasında əxlaq təliminin əsaslarını gizlədə bilər.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların humanist tərbiyəsi mühitdən, qaydalardan və tədris yanaşmalarından asılıdır. Onlar aşağıda göstərilir. Onlar məktəb təliminə, ən əsası isə uşaqlarına əxlaqi idealları aşılamaq üçün hər gün çalışan peşəkarlara müəllimlərə yönəlib.

2. Azərbaycan təhsilində humanist dəyərlər

İnsanın inkişafı təhsil və tərbiyə kimi mənəvi inkişaf prosesləri ilə formalaşır. Fərqli dünyagörüşləri, mədəni təcrübələr və siyasi inanclar pedaqoqların təlim baxışlarına təsir göstərə bilər. Müxtəlif mədəni, sosial və siyasi amillər humanizm daxilindəki anlayışların inkişafına təsir göstərir. Humanist təhsil ağılın, özünə inamın, öz müqəddəratını təyin etmənin, yaradıcılığın, sevginin və mərhəmətin böyüməsini vurğulayır. Bəşəriyyətə bu qayğı şəxsiyyətlərarası əlaqələri əhatə edir. Demokratiyaya və müxtəlifliyə hörmət bir yerdə yaşamaq üçün humanist yanaşmalardır.

Muxtariyyət və insanlıq arasındakı əlaqə humanist təfəkkür və fəaliyyətdə əsas məsələdir. Muxtariyyət tək bir fərdlik deyil, fərdlər arasındakı münasibətdir. Bu, insanın öz düşüncələri və həyatları üçün cavabdeh olmağı qəbul edə biləcəyini göstərir.

Humanizm insanlara öz insani potensialına çatmağa imkan verən dövlətdir ki, bura dərkedici və natiqlik, layiqli həyat sürmək üçün imkanlara malik olmaq, əxlaqi prinsiplərə riayət etmək və layiqli həyat sürməkdə başqalarına kömək etmək daxildir. Bu, uşağın özünü hiss etməsinin necə inkişaf etdiyinə diqqəti cəmləməyi nəzərdə tutur. Uşaq özündən razıdırsa, yaxşı bir başlanğıc edir. Onların güclü və çatışmazlıqlarını bilmək və daha yaxşısını etmək qabiliyyətinə inanmaq, özünü yaxşı hiss etməyin vacib komponentləridir. Öyrənmə, özlüyündə bir məqsəd deyil, Maslounun “Özünü Aktuallaşdırma” adlandırdığı məqsədə aparan bir vasitədir. Uşağın öyrənməyə daxili motivasiyası yeni bir bacarıq əldə etdikdən sonra əldə etdiyi nailiyyət hissi ilə gücləndirilir. Xarici mükafatların daha uğurlu olacağını güman edən davranışçı baxış bundan fərqlənir. Təqdimatlar, pul vəsaitləri, qızıl ulduzlar və s. kimi kənar mənbələrdən əldə edilən mükafatlar xarici mükafatlar kimi tanınır. Daxili faydaların mənbəyi fərddir. Bu, təhsilin mahiyyətcə uşağa ehtiyac vermək və ya onları öz-özünə həvəsləndirməyə ruhlandırmaqdan ibarət olduğunu iddia edən humanist perspektivə uyğundur. Davranış başqalarının sizə verdikləri ilə bağlıdır [İlyasov, 2017].

Uşağın özünə inamının formalaşdırılması humanist pedaqog işinin əsas istiqaməti olmalıdır. Uşaqlar güclü özünə hörmətə malik olmalıdırlar (özləri haqqında yaxşı hiss etməli), real məqsədlər qoymalı və yüksək öz effektivliyinə sahib olmalıdırlar (onlara nail ola biləcəklərini düşünərək). Tələbələrin öz təhsilinə sahibliyi ilə seçilən təhsil prosesinin strukturlaşdırılmasının bu üsuluna uşaq mərkəzli tədris belə ad verilir. Humanistlər həm tərəifə, həm də qınamağa, yəni müsbət keyfiyyətləri tərəifləməyə və mənfi davranışı tənqid etməyə qarşı çıxırlar. Müəllimlərinə tərəif almaq üçün işləyən uşaqlarda bir növ asılılıq yaranır. Onlar tanınmağa can atırlar və söylərinə məhəl qoyulmadıqda öyrənməyi dayandırır

və laqeyd olurlar. Buna görə də, əgər təhsil uşağı gələcək həyat üçün təchiz edərsə, humanist yanaşma daha məqsəduyğun hesab edilir [İlyasov, 2017].

3. Azərbaycanın təhsil sistemində humanist islahatlar

Təhsil nöqteyi-nəzərindən Azərbaycan minilliyin əvvəlindən bəri regionda və postsovet məkanında ən sürətlə inkişaf edən ölkə kimi formalaşmış. Digər sahələrdə olduğu kimi, təhsil sahəsində də ciddi islahatların aparılması zərurəti Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra özünü büruzə verdi. Sovet təhsil sisteminin müasir dünya normalarına uyğun yenilənməsi layihəsi 1990-cı illərin ortalarında başlamışdır.

Proqramın əsas məqsədi növbəti beş il ərzində Azərbaycanın ümumtəhsil məktəblərində ixtisaslı müəllim çatışmazlığını aradan qaldırmaq idi. Bundan əlavə, əlavə məsələlər də planlaşdırılan tədbirlərin bir hissəsi idi. Bir sıra amillər, o cümlədən siniflərdə səriştəsiz pedaqoqların olması, onların peşəkar inkişaf imkanlarında nə dərəcədə iştirak etməsi və onların tədris keyfiyyətinin yaxşılaşma tempi nəzərə alınıb. Bundan əlavə, gələcəkdə dövlət vəzifələrini yerinə yetirmək üçün gələcək mütəxəssislərin hazırlanması hədəf idi. Hər şey 2009-cu ildə Təhsil Sektorunun İnkişafı Layihəsinin başlanması ilə başladı. Layihənin əsas məqsədi kurikulumların yenidən işlənməsi və təhsil işçiləri üçün ixtisasartırma təlimlərinin keçirilməsi yolu ilə ümumtəhsil məktəblərində təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi idi.

Milli sosial elmlər kurikulumunun əhatə dairəsi və ardıcılığı Azərbaycan Təhsil Problemləri İnstitutunun sosial elmlərin yeni tədris üsullarının yaradılmasına kömək etmək üçün yaratdığı kurikulum mərkəzi tərəfindən hazırlanmışdır. Digər ölkələrin təhsil sistemləri ilə tanış olmaq, kurikulumun yaradılması ilə bağlı araşdırmalar aparmaq və ekspertlərdən öyrənmək üçün Azərbaycan Elm və Təhsil Nazirliyi çoxlu sayda mütəxəssisi xaricə göndərmişdir. Kurikulum Mərkəzi 2005-ci ildə standartların və 2006-cı ildə ümumtəhsil kurikulumunun hazırlanmasına cavabdeh idi və hər ikisi Azərbaycanda böyük uğurla tətbiq edildi.

İnstitut əlavə və peşə-ixtisas müəllimlərinin təhsilində mühüm rol oynamaqla yanaşı, Azərbaycanın elmi-pedaqoji təfəkkürünün, maarifçiliyinin, milli mədəniyyətinin tərəqqisinə də mühüm töhfələr vermişdir. İnstitut XX əsrin sonlarında yarandığı gündən onların elmi-metodiki səviyyəsinin yüksəldilməsində mühüm rol oynamışdır. Sovet İttifaqının süqutundan sonra ölkənin təhsil sistemində ciddi problemlər yarandığından Azərbaycanda yeni tipli ali təhsil müəssisəsinin yaradılması zərurəti yarandı.

Müəllim hazırlığını yaxşılaşdırmaq üçün təlimlər bəşlənmişdir, çünki müəllimlərin keyfiyyəti tələbələrin təlim nəticələri ilə birbaşa əlaqədardır. Hər bir pedaqoq çoxşaxəli sistem vasitəsilə informasiya və kommunikasiya texnologiyaları (İKT) üzrə bacarıqlara yiyələnmiş, şagirdlərə və ya tələbələrə humanis yanaşma konsepsiyaları haqqında təlimlər həyata keçirilmişdir. Başlıca məqsəd Azərbaycan müəllim hazırlığını beynəlxalq standartlara cavab verəcək şəkildə müasirləşdirmək, müəllimləri bacarıqlarını yeniləməyə həvəsləndirən yeni modul-kredit sistemini tərtib etmək və müəllimlərin karyeralarında irəliləməsinə, daha çox iş görməsinə və əldə etdiklərini bölüşməyə kömək edəcək tədbirlər həyata keçirməkdir. Bundan əlavə, performans əsaslanan təzminat planı hazırlanması, müəllimlərin işə qəbulu üçün yeni sistem dəqiqləşdirilməsi və kənd yerlərindəki məktəbləri müəllimlərlə təmin etmək səyləri maddi stimullar vasitəsilə gücləndirilməsi əsas prioritet sahələrdəndir. Azərbaycan təhsil müəssisələrinin, xüsusən də universitet səviyyəsində olan təhsil müəssisələrinin beynəlxalq əlaqələri gücləndiriləcək və onların təhsillə bağlı beynəlxalq proqramlarda fəal iştirakına əlverişli şərait yaradılmışdır [Samadova, 2016, s.62-67].

Bundan başqa Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi tərəfindən həyata keçirilən tədbirlərə və innovativ addımlar ilə aşağıda tanış olaq:

3.1. Məktəbəqədər təhsil

Heydər Əliyev Fondu Azərbaycanın birinci xanımı, Fondun prezidenti Mehriban Əliyevanın rəhbərliyi ilə yeni layihə - məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin inkişaf proqramına başlamışdır.

Proqrama daxildir:

- İrəmiqyaslı tikinti;
- Yenidənqurma;
- Ölkənin məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin əsaslı təmirinə dəstək.

Paytaxtın 89 ümumi təhsil müəssisəsində məktəbəqədər hazırlıq qrupları fəaliyyətə başlayıb. Qruplar uşaqları tədrisə hazırlamaq və müəyyən biliklər əldə etmək məqsədi daşıyır.

Məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin 3093 pedaqoji işçisi üçün "Məktəbəqədər təhsil proqramı (kurikulum)"un tətbiqi üzrə maarifləndirici təlim keçirilmişdir. 2015-ci ildə bütün məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin pedaqoji işçiləri üçün treninqlər təşkil olunmuşdur.

3.2. Ümumi təhsil

Ümumtəhsil sahəsində həyata keçiriləcək islahatların əsas prioritetlərinə uyğun olaraq güclü və səmərəli təhsil mühitinin yaradılması, təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və məktəblərin idarə olunmasının müasir tələblər səviyyəsində qurulması istiqamətində fəaliyyət 2014-cü ildə də uğurla davam etdirilmişdir.

2014-2015-ci tədris ilindən "Güclü təhsil-güclü millət" proqramı çərçivəsində ölkəmizin 6 təhsil müəssisəsində 15 pilot "Güclü təhsil sinfi" fəaliyyət göstərir.

"Güclü təhsil-güclü millət" layihəsinin məqsədi şagirdlərin təlim-məşq nailiyyətlərini artırmaqla yanaşı, tədris şəraitindən və digər amillərdən irəli gələn hərəkət məhdudiyyətlərini aradan qaldırmaqdır.

Fizika-Riyaziyyat və informatika təmayüllü liseydə İnformatika üzrə Olimpiada Mərkəzi açılmışdır. Olimpiada Mərkəzinin yaradılmasında əsas məqsəd istedadlı şagirdlərin seçilməsi və inkişaf etdirilməsi, şagirdlərin olimpiadalara mütəşəkkil və davamlı hazırlığının formalaşdırılmasından ibarətdir.

Elm və Təhsil Nazirliyinin keçirdiyi müsabiqə çərçivəsində Dərslikləri Qiymətləndirmə Şurasının yeni tərkibi formalaşdırılıb.

2014-cü ildə Azərbaycanda ilk dəfə olaraq maksimum adda və sayda 271 adda 7,8 milyon ədəd dərslik çap olunmuşdur. Bəzi siniflər üçün yeni olan, qalan siniflər üçün də təkrarlanan bu kitablar vaxtında bütün məktəblərə paylanılıb.

Həmçinin növbəti tədris ilində 4-cü sinif dərsliklərinin təkmilləşdirilməsi və çapı həyata keçiriləcək, ümumtəhsil məktəblərinin 9-cu sinifləri üçün dərsliklərin tərtibi ilə bağlı tender elan edilmişdir. Qeyd olunan dərsliklər 2016-2017-ci tədris ilində istifadəyə verilmişdir.

Hazırda fəaliyyət göstərən müəllimlərin bir rayondan (şəhərdən) digər rayona (şəhərə) dəyişdirilməsi "Orta ümumtəhsil müəssisələrinə müəllimlərin işə qəbulu və dəyişdirilməsi Qaydaları"na uyğun olaraq ilk olaraq Elm və Təhsil Nazirliyi tərəfindən mərkəzləşdirilmiş qaydada müsabiqə yolu ilə həyata keçirilmişdir.

2014-2015-ci tədris ilində orta ixtisas təhsili müəssisələrinə və peşə liseylərinə müəllimlərin işə qəbulu üzrə müsabiqənin nəticələrinə əsasən, ümumilikdə 1692 nəfər işə qəbul olunub, 1405 nəfərə (83%) həvəsləndirmə tədbirləri tətbiq edilib. Əvvəlki tədris ili ilə müqayisədə vakant yerlərin doldurulma səviyyəsi 40 faizə çatmışdır.

2014-2015-ci tədris ilindən ölkəmizin orta təhsil müəssisələrində pedaqoji kadrlara tələbat nəzərə alınaraq yenidənə hazırlanma təhsili üzrə ixtisasların sayı artırılmış və yeni ixtisaslar üzrə müəllim hazırlığına başlanılmışdır. Bunlar riyaziyyat-informatika, kimya-biologiya, tarix-coğrafiya ixtisaslarıdır.

Bütün bu məqamlar müvafiq sahədə fəaliyyət göstərən ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin maddi-texniki bazasının müasir tələblərə uyğunlaşdırılması, həmçinin

mütəxəssis hazırlığı işinin səmərəliliyinin artırılması məqsədi daşıyır. “Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Koreya Respublikası Hökuməti arasında Peşə Tədris Mərkəzinin yaradılması layihəsi üçün İqtisadi İnkişaf Əməkdaşlıq Fondundan alınmış kredit haqqında Saziş” və “Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Koreya Respublikası Hökuməti arasında Peşə Tədris Mərkəzinin yaradılması layihəsi üçün Kredit Sazişi” Koreya İxrac-İdxal Bankı” imzalanmışdır. Layihənin büdcəsi 39,28 milyon ABŞ dollarıdır. Bu kapitalın 22 milyonunu Koreyanın İqtisadi İnkişaf və Əməkdaşlıq Fondu tərəfindən maliyyələşdirilmişdir. Təhsil Nazirliyi ilə Roqaland Təlim və Təhsil Mərkəzi Fondu arasında “Azərbaycanda peşə təhsili və təliminin inkişafı və gücləndirilməsi” üzrə Əməkdaşlıq Memorandumu imzalanıb. Bu layihə çərçivəsində bir sıra məktəblərdə yeni idarəetmə modelinin pilot olaraq tətbiqi, tədris materiallarının hazırlanması, yeni kadr hazırlığının tətbiqi, yenidən hazırlanma və ixtisas dəyişikliyi modelinin tətbiqi, qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi sahəsində birgə tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

3.3.Orta ixtisas təhsili

Son vaxtlar orta ixtisas təhsili müəssisələrində vakant yerlərin sayı real tələbatdan asılı olmayaraq artmış, əvvəlki tədris ili ilə müqayisədə 15 667-dən 11 266-ya enmişdir. Kolleclərə qiyabi təhsil forması üzrə tələbə qəbulu planı əvvəlki tədris ili ilə müqayisədə 4,1 dəfə azalıb. “İbtidai sinif müəllimi” və “İnformatika müəllimi” ixtisasları qəbul planından çıxarılıb. Kolleclərdə “Məktəbəqədər hazırlıq və tərbiyə” ixtisası üzrə vakant yerlər əvvəlki tədris ili ilə müqayisədə 38 faiz az planlaşdırılmışdır. Təhsil Nazirliyinin müvafiq əmrinə və Nazirlər Kabinetinin qərarı ilə təsdiq edilmiş “Orta ixtisas təhsili müəssisələrində kredit sistemi ilə təhsilin təşkili Qaydaları”na uyğun olaraq tələbələr 2014-2015-ci tədris ilindən kredit sistemi ilə təhsil alırlar.

Əsas prioritetlər SABAH qruplarının yaradılmasıdır (savadlı, ağıllı, ixtisaslı); təhsil müəssisələrinin səmərəli fəaliyyətini təmin etmək, tələbə qəbulu planının formalaşdırılmasında istifadə olunan metodları yeniləmək, dövlət sifarişində iştirak edəcək ali məktəblərin seçim meyarlarını hazırlamaq, ölkənin iqtisadi inkişaf səviyyəsinə uyğun müasir kadr resurslarının hazırlanmasını təmin etmək, təhsil proqramlarını (standartlarını) Avropada tətbiq olunan sənədlərlə müqayisə etmək üçün onlara yeni baxış keçirmək, Boloniya prosesinin həyata keçirilməsi üçün kollegiyalararası komitə yaratmaq, abituriyentlər üçün peşə seçimi mexanizmini formalaşdırmaq, ümumtəhsil, peşə və orta ixtisas məktəblərinin təhsil müəssisələrinə (akademiyalara, universitetlərə) inteqrasiyası, aztəminatlı ailələrdən olan tələbələrin universitet təhsili almaq imkanlarının artırılması məqsədilə təhsil kreditlərinin pilot variant kimi tətbiqinə başlamaq, təhsil müəssisələrinin fəaliyyətini tənzimləyən normativ qaydaların bazasını yeniləmək, dövlət təhsil universitetlərində maliyyə hesabatları sisteminin tətbiqini genişləndirmək, təhsil universitetlərində akkreditasiya sistemi yaratmaq olmuşdur.

Tam ştatlı ümumi təhsil müəssisələri və onların demoqrafiyası haqqında 2012-2022-ci illəri əhatə edən məlumat toplusu təhsil sənayesindəki dəyişikliklər haqqında əhəmiyyətli fikirlər təqdim edir. Bu müddət ərzində tam ştatlı ümumi təhsil müəssisələrinin ümumi sayında bir qədər azalma müşahidə olunub, 2012-ci ildəki 4508-dən 2022-ci ildə 4431-ə düşüb. Bu cüzi azalma müəssisələrin konsolidasiyası və ya təhsil siyasətinin dəyişdirilməsini təklif edə bilər.

Müəssisələrin sayında cüzi azalma olsa da, tələbələrin ümumi sayında əhəmiyyətli artım müşahidə olunub. Daxil olan tələbələrin sayı 2012-ci ildəki 1,284,853-dən 2022-ci ildə 1,704,868-ə yüksəlmişdir. Sayların tədricən artması təhsilə olan ehtiyacın və bəlkə də məktəb yaşlı fərdlərin sayının çox olduğunu göstərir. Qızlarla bağlı statistik rəqəmlər 2012-ci ildəki 590,394-dən 2022-ci ildə 794,814-ə yüksəldiyi üçün ardıcıl bir nümunə nümayiş etdirir. Bu, təkcə əhalinin ümumi artımını deyil, həm də təhsildə gender bərabərliyinə nail olunmasında irəliləyişləri nəzərdə tutur [Cədvəl 1].

2014-2015-ci tədris ilindən ali təhsil müəssisələrinin bakalavriat pilləsi məzunlarının bilik, bacarıq və səriştələri üçün müəyyən edilmiş kompetensiyalar da daxil olmaqla 138 ixtisas üzrə yeni təhsil proqramlarının və tədris planlarının tətbiqinə başlanılıb. Pedaqoji təhsil müəssisələrinin cütlük ixtisasları (riyaziyyat və informatika, kimya və biologiya, coğrafiya və tarix) üzrə kadr hazırlığı 5 illik plan əsasında həyata keçiriləcək.

Əyani ümumi təhsil müəssisələrinin sayı	2012	2014	2016	2018	2020	2021	2022
	4508	4475	4452	4439	4431	4426	4431
Şagirdlərin sayı	1284853	1322182	1461748	1561875	1656831	1690908	1704868
Əyani ümumi təhsil müəssisələrində qızların sayı -	590394	606657	679811	733081	769128	786140	794814
Ümumi təhsil müəssisələrində müəllimlərin sayı (əsas heyət)	163542	160894	157018	154885	153208	151979	151634

Cədvəl 1. Təhsilin əsas göstəriciləri (tədris ilinin əvvəlinə) [5]

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin “2012-2015-ci tədris ilində Azərbaycan Respublikasının ali təhsil müəssisələrinə imtahan vermiş tələbələrə Prezident təqaüdünün verilməsi haqqında” sərəncamına əsasən imtahanda ən yüksək nəticə göstərmiş 102 tələbəyə təhsil universitetləri, prezident təqaüdü aldı.

“Gələcək müəllim üçün təqaüd” ixtisas seçimində müəllim ixtisasını birinci və ya ikinci yerdə göstərmiş, pedaqoji kadr hazırlığı aparılan ali məktəblərə qəbul imtahanlarında 500 və daha çox bal toplamış 300 tələbəyə şamil edilir. Bu təqaüd peşəkar bilik və bacarıqlara malik müəllimlər hazırlamaq və bu peşənin nüfuzunu artırmaq məqsədi daşıyır.

Ölkəmizdə ilk dəfə olaraq Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində İnnovativ Biznes İnkubatoru yaradılıb. Layihənin əsas missiyası gənc menecerlərin və sahibkarların hazırlanması, tələbə və gənclərin ilkin biznes fəaliyyətinə cəlb edilməsidir.

Layihənin əsas məqsədi yeni başlayan tələbələrə öz bizneslərini qurmaqda dəstək olmaq və innovativ iqtisadiyyatın inkişafına töhfə verməkdir.

“Universitet qrantı” müsabiqəsinə start verilib. Bu müsabiqə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondu tərəfindən təşkil olunur və Təhsil Nazirliyinin təşkilatı dəstəyi ilə keçirilir. Bu müsabiqənin əsas məqsədi müxtəlif universitetlərdə həyata keçirilən elmi tədqiqatlar və təcrübələrlə bağlı layihələri qrantlar hesabına maliyyələşdirməkdir.

3.4.Xaricdə təhsil üzrə Dövlət Proqramı

2014-cü ildə “2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı” çərçivəsində prioritet ixtisasların və seçilmiş ali təhsil müəssisələrinin siyahısı əvvəlki illərlə müqayisədə xeyli sürətlə təsdiqlənmişdir. 2014-2015-ci tədris illərində Azərbaycan gəncləri Xaricdə təhsil üzrə Dövlət Proqramı çərçivəsində 33 ölkənin 544 ali təhsil müəssisəsində təhsil almaq üçün sənəd vermək imkanı əldə ediblər. Xaricdə təhsil almaq üçün namizədlərlə ali təhsil müəssisələrinin, nazirliklərin, qeyri-hökumət təşkilatlarının nümayəndələrindən ibarət komissiyalar tərəfindən təhsil dili üzrə müsahibə aparılıb və onlar obyektiv seçim şansı əldə ediblər. Yüksək rəqabətli seçim prosesində əvvəlki illərlə müqayisədə fərqli akademik performansla malik daha çox tələbə iştirak etmişdir. Dövlət qurumları və ali təhsil müəssisələrinin nümayəndələrinin iştirakı ilə keçirilən müsahibələr nəticəsində 572 tələbə dünyanın ən yaxşı universitetlərində təhsil almaq hüququ qazanıb və onların adları proqramın təqaüd siyahısına daxil edilib. Sevindirici haldır ki, ilk dəfə olaraq kənd təsərrüfatı və təhsilin təşkili və idarə edilməsi kimi mühüm istiqamətlər üzrə 9 və 14 tələbə təhsil almaq hüququ qazanıb.

Tələbələr daha çox Türkiyə, Böyük Britaniya və digər ingilisdilli ölkələrdə təhsil almağa üstünlük verirlər. Qeyd olunan ölkələrlə yanaşı, Kanadada 29, Rusiyada 25, Avstraliyada 19, ABŞ-da 16 tələbə təhsilini davam etdirmək imkanı əldə edir. Dövlət Proqramı çərçivəsində indiyədək 3000-dən çox gənc xarici ölkələrin ali təhsil müəssisələrində təhsil almaq imkanı əldə edib.

Məktəbdənkənar müəssisələrin fəaliyyətinin təşkilinə fərqli yanaşma nəticəsində yaradıcılıq mərkəzlərinin, dərnlərin, bədii-estetik, texniki, ekoloji, turizm və etnoqrafik mərkəzlərin, uşaq-gənclər idman və şahmat məktəblərinin məzunları yüksək nəticə əldə ediblər.

Uşaq, yeniyetmə və gənclərin maraq, meyl və bacarıqlarının, intellektual səviyyəsinin və yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafı, onların fiziki cəhətdən sağlam böyüməsi, asudə vaxtlarının səmərəli təşkili üçün məktəbdənkənar təhsillə bağlı bir sıra layihələr hazırlanır. Məktəbdənkənar təhsilin müasir standartlar səviyyəsində təşkili məqsədilə QHT-lər, beynəlxalq və yerli ictimai qurumlar, yaradıcı birliklər, cəmiyyətlər, fondlarla əməkdaşlıq gücləndirilir.

Təhsil müəssisələrinin akkreditasiyası üçün müraciətin və sənədlərin qəbulu, təhsil müəssisələrinə lisenziyanın verilməsi üçün müraciətin və sənədlərin qəbulu, o cümlədən təhsil haqqında sənədlərin həqiqiliyinin onlayn yoxlanılması üzrə elektron xidmətlərin göstərilməsi istiqamətində müvafiq işlər davam etdirilir [4].

Tədqiqat infrastrukturunu bir-biri ilə əlaqəli binaların, sistemlərin və sistemlərin məcmusudur və fənlər üzrə elmi araşdırmalar üçün əsas rolunu oynayır. Bu cür binalar, sistemlər və sistemlər tədqiqat üçün infrastruktur sayılmaq üçün son dərəcə uzunmüddətli (adətən on ildən çox) və milli əhəmiyyətli olmalıdır. Alimlərə təlimlərini davam etdirməyə imkan verən və texnologiya və biliklərin ötürülməsini təşviq edən təməl çərçivə geniş tədqiqat obyektlərinə çıxışdır. Tədqiqat infrastrukturunu ilə bağlı qərarlar təbii olaraq uzunmüddətlidir, çünki onlar sonrakı on-on beş il ərzində tədqiqat mühitinə təsir göstərilir. Tədqiqat infrastrukturuna investisiyaları planlaşdırmaq üçün qabaqcıl iqtisadiyyatlar milli yol xəritələri yaradır. Yol xəritələrinin köməyi ilə dövlətlər özlərinin cari və gələcək tədqiqat imkanlarını qiymətləndirə, milli prioritetləri müəyyən edə, əlaqələri yaxşılaşdırmaq yollarını tapa, gələcək üçün investisiya strategiyasının yaradılmasına kömək edə və məqsədlərinə çatmaq üçün əsas mərhələlərin xəritəsini tərtib edə bilirlər. Üzv dövlətlər, əlaqəli ölkələr Avropa Struktur və İnvestisiya Fondlarına müraciət etməzdən əvvəl, ilk növbədə öz tədqiqat infrastrukturunu üçün milli yol xəritələri yaratmalıdırlar. Konsepsiya sübut edən laboratoriyaların, texnoloji parkların, şirkət inkubatorlarının və innovasiya infrastrukturunun digər formalarının mövcudluğu innovasiyaların təşviqi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Kollektif tələbələri, müəllimləri, tədqiqatçıları, yeni müəssisələr, qurulmuş şirkətlər məhsul innovasiyalarının prototiplənməsini və sınaqdan keçirilməsini asanlaşdırmaq məqsədi daşıyan bu proqramlardan faydalana bilirlər. Geniş biznes yardım proqramlarının formalarından biri müəyyən müddət ərzində innovasiyaya əsaslanan yeni biznesləri və ideyaları inkişaf etdirmək məqsədi daşıyan biznes inkubasiyadır.

Azərbaycanın elmi-tədqiqat və innovasiya infrastrukturunun hazırkı vəziyyəti Azərbaycanın ali təhsil müəssisələri ən müasir tədqiqat avadanlığına müxtəlif səviyyələrdə çıxış əldə edirlər. Avadanlıq dövlət R&D büdcəsinin təxminən 5%-ni təşkil etsə də, bu məbləğ adətən mürəkkəb tədqiqat alətlərinin yaradılması və saxlanması üçün kifayət etmir. Son illərdə yeni tədqiqat avadanlıqlarına müəyyən sərmayələr qoyulmuşdur, lakin bir çox universitetlər hələ də köhnə tədqiqat infrastrukturunu əvəz etməli və daha çox pul yatırmalıdırlar. Azərbaycanın hazırkı elmi-tədqiqat infrastrukturunu haqqında asanlıqla əldə edilə bilən məlumatların olmaması əsas maneədir [European Commission, 2018].

4.Nəticə

Azərbaycan Respublikası müstəqilliyinin 21-ci ilində qlobal təhsil təcrübələrini öz cəmiyyətinə inteqrasiya edərək mühüm irəliləyişlər əldə etmişdir. Ölkənin ictimai sahələrdə, o cümlədən iqtisadiyyatda əldə etdiyi irəliləyiş onun gələcəyi ilə bağlı müsbət fikirlərin formalaşmasına təkan verir. Ölkə qısa müddət ərzində mühüm nailiyyətlər əldə edərək, beynəlxalq təşəbbüslərə malik demokratik dövlət kimi özünü təsdiqləyib.

Ali təhsil müəssisələri transformasiyaya məruz qaldı, maddi-texniki infrastrukturun və uzunmüddətli təhsil strategiyalarının olmaması problemləri gücləndirdi. Lakin təhsilin əhəmiyyətini və onun strateji rolunu vurğulayan Lider Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlməsindən sonra tərəqqi başladı. Büdcədən ayrılan vəsaitin artırılması və müvafiq tədbirlərin görülməsi təhsilin keyfiyyətini yüksəltdi.

5.REFERENCES

1. İlyasov, M. I. (2017). Humanist pedagogy: essence, principles, directions. *Azerbaijan School*, No. 6, 14–22. (in Azerbaijani)
2. Samadova, M. (2016). Educational reforms and innovations in Azerbaijan. *The Online Journal of New Horizons in Education*, 6(1), 62–67.
3. European Commission. (2018). *ESFRI National Roadmap*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/research/infrastructures/?pg=esfri-national-roadmaps>
4. Azerbaijan Republic Ministry of Education. (2015). *Reforms, events and innovations implemented by the Ministry of Education in 2014*. Retrieved from <https://edu.gov.az/en/news-and-updates/9912> (in Azerbaijani)
5. State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan. (n.d.). *Education, science and culture*. Retrieved from <https://www.stat.gov.az/source/education/> (in Azerbaijani)

ƏDƏBİYYAT

1. İlyasov, M. İ. (2017). Humanist pedaqogika: mahiyyət, prinsiplər, istiqamətlər. *Azərbaycan məktəbi*, № 6, 14–22.
2. Samadova, M. (2016). Educational reforms and innovations in Azerbaijan. *The Online Journal of New Horizons in Education*, 6(1), 62–67.
3. European Commission. (2018). *ESFRI National Roadmap*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/research/infrastructures/?pg=esfri-national-roadmaps>
4. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi. (2015). *Reforms, events and innovations realized by the Ministry of Education in 2014*. Alınıb: <https://edu.gov.az/en/news-and-updates/9912>
5. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. (n.d.). *Təhsil, elm və mədəniyyət*. Alınıb: <https://www.stat.gov.az/source/education/>